

РОЗДІЛ 2 КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК СУЧАСНА НАУКА

УДК 342.736

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРМ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

CONSTITUTIONAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTING THE FORMS OF E-DEMOCRACY IN UKRAINE

Городницький П.С.,

*аспірант кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ*

Конституціоналізм як сучасна наука

У статті розкриваються конституційні засади впровадження форм електронної демократії в Україні. Автором визначено поняття та суть електронної демократії та встановлено її основні форми. На основі аналізу чинного законодавства здійснено характеристику таких форм електронної демократії, як електронні звернення та електронні петиції громадян.

Ключові слова: конституційні засади, форми електронної демократії, електронна демократія, електронне звернення, електронна петиція.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується широким впровадженням в усі сфери суспільного життя новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Спочатку новітні інформаційно-комунікаційні технології ввійшли у приватну сферу функціонування суспільства, але їх стрімке розповсюдження та дійсна зручність, а також те, що використання таких технологій дозволяє оптимізувати багато процесів, зумовили необхідність їх застосування й у державному секторі. Держава, усвідомлюючи необхідність та неминучість змін, починає формувати нову систему взаємодії громадян та органів публічної влади – систему електронної демократії. Саме впровадження електронної демократії як нової форми суспільних відносин, відсутність цілісного нормативно-правового регулювання цього

явища зумовлює необхідність його комплексного наукового дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень за проблематикою. Необхідно наголосити, що окремі аспекти електронної демократії досліджувалися у роботах, предметом дослідження в яких виступали державне управління, публічне адміністрування, політичні відносини тощо. Зокрема, в цьому напрямку, можна виділити праці А.І. Семенченка, Н.В. Грицяка, О.Б. Кукаріна, І.Б. Жилиєва, С.В. Дзюби, І.А. Рубана, Л.М. Усаченко, О.М. Руденко, С.О. Бойчуна та інших. В той же час, у юридичній науці питання, присвячені функціонуванню електронної демократії, дослідженню її правової природи проведено не на достатньому рівні.

Формулювання цілей (мети) статті. Основною метою наукової статті є розкриття конституційних засад впро-

вадження форм електронної демократії в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Демократична теорія і практика, пов'язані з ідеями свободи та рівності, є видатними досягненнями людської цивілізації. Зароджена в Давніх Афінах як влада відносно невеликої групи вільних громадян, демократія в процесі свого тисячолітнього розвитку розширила власну соціальну базу, тобто коло осіб, на яких спирається та в інтересах яких здійснює владу держава. Міста-держави часів Середньовіччя і Відродження, традиції козацької України є прикладами демократичної практики, що постійно вдосконалювалися. Доба буржуазних революцій започаткувала процес подолання юридичної нерівності й розширення політичної та економічної свободи особистості. Відбулася зміна уявлень про співвідношення суспільства і держави – народ перестав сприйматися як пасивне населення, що підкорене державі, натомість він почав виступати повновладним сувереном. Сама ж держава в таких умовах перетворюється на демократичну організацію влади вільних і рівних індивідів [1, с. 321].

Сучасна правова енциклопедія визначає, що демократія (гр. *democra-tia* – народовладдя, від *demos* – народ + *cratos* – влада) – народовладдя, здійснення влади народом безпосередньо (безпосередня демократія: вибори, референдуми та інше) або через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (представницька демократія) [2, с. 90].

Ідея народовладдя належить до передових ідей світового конституціоналізму. На українських теренах вона знайшла свою концептовану матеріалізацію передусім у Декларації про державний суверенітет України та Конституції України [3, с. 167].

Формами реалізації повновладдя народу є пряма та представницька демо-

кратія. Безпосередня (пряма) форма демократії передбачає те, що народ бере участь у виборах та референдумах і тим самим формує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, а також затверджує відповідні рішення або ухвалює закони. У свою чергу, представницька форма демократії передбачає те, що народ здійснює свою владу через ним же обрані органи державної влади та органи місцевого самоврядування [3, с. 168].

Разом з тим, розвиток суспільства, який сьогодні характеризується широким впровадженням в усі сфери діяльності людей новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, на практиці зумовлює трансформацію усталених суспільних відносин та виникнення їх нових форм. Однією із таких форм і виступає електронна демократія.

Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», визначено, що електронна демократія виступає формою суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Більш ґрунтовно явище електронної демократії розкривається у Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації», якою, зокрема, передбачено, що електронна демократія – форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самовряду-

вання шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій у демократичних процесах, що дає змогу посилити участь, ініціативність та залучення громадян на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівні до публічного життя; поліпшити прозорість процесу прийняття рішень, а також підзвітність демократичних інститутів; поліпшити зворотну реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу громадян до процесу прийняття рішень [5].

Зазначеною вище концепцією наголошено, що з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій із метою розширення можливостей участі громадян у процесі державотворення та державного управління все більше застосовуються інструменти електронної демократії. Найбільш поширеними інструментами електронної демократії, що застосовуються сьогодні в Україні як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні, є електронні консультації, електронні петиції, електронні звернення, бюджети участі (громадські бюджети) [5].

Рекомендаціями Ради Європи щодо електронної демократії наголошено, що поняття «електронна демократія» включає в себе наступні сектори або інструменти: електронний парламент, електронне законодавство, електронне правосуддя, електронне посередництво, електронну ініціативу, електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні консультації, електронні звернення, електронну агітацію, електронний підрахунок голосів та електронні опитування [6].

Надалі пропонуємо зупинитися на деяких із перелічених інструментів, які впроваджені в Україні та використовуються як на державному, так і на місцевому рівні. Зокрема, широкого розповсюдження останнім часом набрали

такі інструменти, як електронні звернення та електронні петиції громадян.

Статтею 38 Конституції України передбачено, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7].

Необхідно наголосити, що за своєю природою право брати участь в управлінні державними справами є одним із найважливіших суб'єктивних політичних прав громадян, а також основоположним принципом взаємовідносин між державою та громадянином [8, с. 288].

Конституційний принцип участі громадян в управлінні державними справами, закріплений у статті 38 Основного Закону, знаходить свою реалізацію і в такій важливій формі як звернення громадян [8, с. 297].

Так, статтею 40 Конституції України передбачено, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [7].

Зазначена норма Основного Закону знаходить своє подальше втілення у Законі України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року.

Зокрема, статтею 1 зазначеного закону визначено, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації

своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення. Таке ж право надано й особам, які не є громадянами України, однак законно знаходяться на її території [9].

Необхідно наголосити, що Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року порівняно з Конституцією України розширено перелік суб'єктів, до яких можна звертатися в порядку, визначеному Законом. Зокрема, надається право на звернення не тільки до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, яке передбачене положеннями Основного Закону, а й до об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та засобів масової інформації.

Аналізуючи означені положення Конституції України та означеного закону в цілому, можна зазначити, що звернення може бути: викладене в усній чи письмовій формі; подано індивідуально чи колективно (групою осіб); викладене у формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

У контексті нашого дослідження актуальним постає питання вивчення правової природи електронного звернення як форми участі громадян в управлінні державними справами в умовах розвитку електронної демократії, а тому надалі пропонуємо зосередити свою увагу саме на розгляді питань, пов'язаних із функціонуванням в Україні такого інструменту залучення громадян як «електронне звернення».

А.І. Семенченко, Н.В. Грицяк та І.Б. Жилияєв зазначають, що електронне звернення – це електронна доставка зауважень чи рекомендацій: громадяни, формуючи та підписуючи звернення, можуть брати участь в обговоренні важливої суспільної теми в режимі онлайн. Е-звернення можуть мати різні форми. Вони спрямовуються на полегшення

контакту громадян з органами державної влади, іншими демократичними інститутами, стимулюють громадську дискусію [10, с. 32].

Необхідно зазначити, що питання, присвячені електронному зверненню, розкриваються не тільки в Законі України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року, а й в Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації».

Електронне звернення визначається згаданою Концепцією як письмове звернення, надіслане з використанням Інтернету, електронних засобів зв'язку [5].

Таке визначення електронного звернення цілком кореспондує з його описом, наданим в Законі України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року.

Зокрема, частиною 6 статті 5 цього Закону встановлено, що письмове звернення надсилається поштою або передається громадянином до відповідного органу, установи особисто чи через уповноважену ним особу, повноваження якої оформлені відповідно до законодавства. Письмове звернення також може бути надіслане з використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку (електронне звернення) [9].

Аналізуючи вказані положення згаданої вище Концепції та Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року, можна констатувати, що електронне звернення є різновидом письмового звернення, яке надсилається до суб'єктів, уповноважених на його розгляд, за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із використанням мережі Інтернет, засобів електронного зв'язку.

Як і будь-яке інше звернення, електронне звернення повинно відповідати

певним визначенням Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року вимогам.

Зокрема, опираючись на загальні вимоги, які висуваються до звернень, можна зазначити, що в електронному зверненні повинно бути зазначено прізвище, ім'я, по батькові, місце проживання громадянина, викладено суть порушеного питання, зауваження, пропозиції, заяви чи скарги, прохання чи вимоги. Крім того, будь-яке письмове звернення, а отже й електронне як його різновид, повинно бути підписано заявником із зазначенням дати. Що стосується додаткових вимог, то в електронному зверненні також необхідно зазначити електронну поштову адресу, на яку заявнику може бути надіслано відповідь, або відомості про інші засоби зв'язку з ним.

Аналізуючи зазначені положення, можна припустити, що одним із проблемних питань в частині дотримання вимог, яким повинно відповідати електронне звернення, є вимога щодо його підписання заявником.

У частині 7 статті 5 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року вказано, що застосування електронного цифрового підпису при надсиланні електронного звернення не вимагається [9].

Попри це, вказане положення зазначеного Закону, на нашу думку, зовсім не означає, що електронне звернення може бути направлено без підпису заявника. В цьому випадку законодавець надає особам, які бажають звернутися до визначеного Законом кола осіб, можливість підписати його не тільки за допомогою використання електронного цифрового підпису, а й у інший спосіб. Зокрема, ми вважаємо, що для підписання електронного звернення можна застосувати наступний алгоритм дій: 1) роздрукувати звернення на паперовому носії; 2) підписати зазначене звернення; 3) відсканувати підпи-

сане звернення за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій; 4) надіслати відскановане звернення на електронну поштову адресу або з використанням спеціальної форми для надіслання електронних звернень на веб-порталі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, до яких може бути направлено звернення.

У зв'язку з цим, необхідно наголосити, що відповідно до частини 1 статті 8 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року письмове звернення без зазначення місця проживання, не підписане автором (авторами), а також таке, з якого неможливо встановити авторство, визнається анонімним і розгляду не підлягає [9].

Таким чином, просте надіслання звернення у формі окремого файлу чи текстового повідомлення на електронну поштову адресу чи за допомогою спеціальної форми на веб-порталі, яке не підписано заявником, на підставі положень розглянутого Закону визнається анонімним та розгляду не підлягає.

Як нами вже зазначалося, звернення може бути подано індивідуально чи колективно (групою осіб). У зв'язку з цим, необхідно наголосити, що частиною 3 статті 5 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року визначено, що особливою формою колективного звернення громадян до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування є електронна петиція, яка подається та розглядається в порядку, передбаченому статтею 23-1 цього Закону [9].

Концепцією розвитку електронної демократії в Україні, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року № 797-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації» наголошено, що електронна петиція – колек-

тивне звернення в електронній формі у вигляді тексту скарги (протесту) та/або пропозиції, на яку адресат (суб'єкт владних повноважень) публічно оголошує про свою позицію щодо згоди чи незгоди по суті петиції, інформує про аргументи у разі незгоди та організовує спільну з авторами та їх прихильниками роботу із розроблення та втілення плану реалізації петиції у разі згоди [5].

Аналіз положень статті 23-1 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року дає можливість виокремити наступні особливості електронної петиції:

1. Колективна форма звернення – електронна петиція подається виключно колективно (групою осіб);

2. Суб'єктний склад – перелік суб'єктів, до яких може бути подана електронна петиція, чітко визначений. Зокрема, вона може бути подана до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та органу місцевого самоврядування;

3. Визначений порядок (спосіб) створення – створення електронної петиції, який відбувається або через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована, або веб-сайт громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронної петиції шляхом заповнення спеціальної форми;

4. Має визначений зміст – зміст електронної петиції повинен включати в себе суть звернення, прізвище, ім'я, по батькові автора (ініціатора) електронної петиції, адресу електронної пошти. З цього випливає, що електронна петиція може бути створена й однією особою, однак для подальшого її руху повинна бути підтримана певною кількістю голосів;

5. Має встановлені до змісту обмеження – законом встановлено не тільки дані, які мають бути зазначені в електронній петиції, а й певні обмеження до її змісту. Зокрема, у ній не можуть бути розміщені заклики до повалення

конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганда війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, заклики до вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини;

6. Встановлена відповідальність автора – відповідальним за зміст електронної петиції є її автор (ініціатор);

7. Спеціальний порядок оприлюднення – оприлюднення електронної петиції, яка відповідає встановленим вимогам, здійснюється на відповідному електронному ресурсі протягом двох робочих днів із дня надсилання її автором (ініціатором). У випадку, якщо електронна петиція не відповідає заявленим вимогам, її оприлюднення не здійснюється, про що повідомляється автору (ініціатору) не пізніше строку, встановленого для оприлюднення. Датою початку збору підписів на підтримку електронної петиції є дата її оприлюднення;

8. Встановлені зобов'язання адресата – суб'єкти, яким адресована електронна петиція, зобов'язані під час збору підписів на підтримку електронної петиції забезпечити: безоплатність доступу та користування інформаційно-телекомунікаційною системою, за допомогою якої здійснюється збір підписів; електронну реєстрацію громадян для підписання петиції; недопущення автоматичного введення інформації, у тому числі підписання електронної петиції без участі громадянина; фіксацію дати і часу оприлюднення електронної петиції та підписання її громадянином;

9. Встановлений порядок розгляду не підтриманих електронних петицій – електронна петиція, яка не набрала необхідної кількості голосів на її підтримку після завершення збору підписів, розглядається як звернення громадян відповідно до порядку, передбаченого Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року;

10. Встановлення необхідного рівня підтримки електронної петиції – електронна петиція, звернена до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, розглядається лише за умови збору на її підтримку не менш як 25 000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції. В той же час, вимоги до кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів визначаються статутом територіальної громади. Разом із тим, необхідно наголосити, що відсилання Закону до статуту територіальної громади для регулювання вимог щодо кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів, на нашу думку, призводить до певної правової невизначеності. Зокрема, не зрозуміло, яким чином буде визначатися необхідна кількість підписів, та строк, за який вони повинні бути зібрані тією чи іншою територіальною громадою.

За таких обставин можуть виникнути ситуації, у яких, зокрема, при рівній кількості населення територіальних громад буде встановлено різні вимоги щодо кількості підписів громадян та строку, за який вони мають бути зібрані, що, на нашу думку, є неприпустимим. Вважаємо, що є необхідність врегулювання цього питання безпосередньо в Законі України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року шляхом визначення вимог до кількості підписів громадян на підтримку електронної петиції до органу місцевого самоврядування та строку збору підписів у відсотковому відношенні до кількості населення, яке проживає у відповідній територіальній громаді;

11. Визначений порядок інформування про початок розгляду – інформація про початок розгляду електронної петиції оприлюднюється у

встановлений строк на веб-сайті суб'єкта, до якого звернена електронна петиція;

12. Встановлений строк розгляду – розгляд електронної петиції здійснюється невідкладно, але не пізніше десяти робочих днів із дня оприлюднення інформації про початок її розгляду. Строк розгляду електронної петиції може бути продовжений у випадку, якщо електронна петиція містить клопотання про її розгляд на парламентських слуханнях у Верховній Раді України або громадських слуханнях відповідної територіальної громади, на строк, необхідний для проведення відповідних слухань;

13. Встановлений порядок розгляду – порядок розгляду електронної петиції, адресованої Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування, визначається відповідно Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, місцевою радою. У той же час, така позиція законодавця стосовно делегування повноважень на встановлення порядку розгляду електронних петицій, на наш погляд, є доволі суперечливою, оскільки зазначене може призвести до встановлення певних обмежень стосовно порядку розгляду електронних петицій, які не відповідатимуть меті, на реалізацію якої направлено інститут електронних петицій, а будуть спрямовані на побудову формальних підстав для відмови у її розгляді. З огляду на зазначене, ми вважаємо, що це питання потребує додаткового врегулювання, наприклад, шляхом визначення безпосередньо в Законі єдиного порядку розгляду електронних петицій із вказівкою, що такий порядок може бути змінений лише в частині, що стосується специфіки функціонування того чи іншого органу. Необхідним також є розроблення типового порядку розгляду електронних петицій, вимоги якого мають бути дотримані при розробці та прийнятті

порядків розгляду електронних петицій відповідних суб'єктів, які уповноважені на розгляд електронних петицій;

14. Публічне оголошення про підтримку або не підтримку електронної петиції – про підтримку або не підтримку електронної петиції публічно оголошується на офіційному веб-сайті суб'єкта, до якого вона була звернена;

15. Встановлений порядок надання та зміст відповіді – у відповіді на електронну петицію повідомляється про результати розгляду порушених у ній питань із відповідним обґрунтуванням. Відповідь на електронну петицію не пізніше наступного робочого дня після закінчення її розгляду оприлюднюється на офіційному веб-сайті органу, якому вона була адресована, а також надсилається у письмовому вигляді її автору;

16. Визначений механізм реалізації підтриманих електронних петицій – у разі визнання за доцільне, викладені в електронній петиції пропозиції можуть реалізовуватися органом, якому вона адресована, шляхом прийняття з питань, віднесених до його компетенції, відповідного рішення. Президентом України, Кабінетом Міністрів України, народними депутатами України за результатами розгляду електронної петиції можуть розроблятися та вноситися в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України законопроекти, спрямовані на вирішення порушених у петиції питань. У той же час, Законом не встановлено строк, у який пропозиції, що дістали схвалення, повинні бути реалізовані. За таких умов, є можливість, при якій навіть у випадку визнання пропозицій, викладених у петиції, доцільними, вони не будуть реалізовані через відсутність такого обов'язку в органу, який здійснював її розгляд. Із огляду на зазначене, вважаємо, що це питання потребує додаткового законодавчого врегулювання шляхом встановлення обов'язкової необхідності реалізації

підтриманих пропозицій електронної петиції у визначений Законом строк.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна зазначити, що з урахуванням проголошення Українською державною курсу на розвиток електронної демократії, електронне звернення виступає особливою формою участі громадян в управлінні державними та місцевими справами. Вказана форма залучення громадян в цілому є доволі ефективною, адже спрощує та пришвидшує порядок надіслання звернень, що, за логікою речей, повинно сприяти їх швидшому опрацюванню та наданню відповідей заявникам. У той же час окремі аспекти функціонування електронних звернень, зокрема питання, пов'язані з правовою природою електронних звернень, а також питання електронної готовності органів державної влади та органів місцевого самоврядування потребують додаткового системного опрацювання з метою вироблення чіткого розуміння сутності електронного звернення, а також розроблення рекомендацій щодо удосконалення порядку подачі та розгляду електронних звернень.

Електронна петиція як інструмент залучення громадян, дозволяє виявити актуальні питання життя певної територіальної громади чи населення держави в цілому, питання, які, на думку певної кількості громадян, потребують невідкладного вирішення компетентним органом, а також з'ясувати можливі шляхи вирішення цих питань безпосередньо у зацікавлених громадян із метою найповнішого задоволення їхніх прав, свобод та інтересів. Разом із тим, окремі аспекти, які стосуються вимог до електронної петиції, порядку її розгляду та реалізації підтриманих пропозицій, потребують додаткового доктринального осмислення для вироблення рекомендацій, спрямованих на удосконалення зазначеного інструменту залучення громадян.

Автором виділено особливості електронної петиції в Україні, а саме: 1) колективний характер звернення; 2) чітко визначений суб'єктний склад; 3) визначений порядок (спосіб) створення; 4) визначені вимоги до форми електронної петиції; 5) законодавче обмеження щодо змісту петиції; 6) встановлена відповідальність автора; 7) спеціальний порядок оприлюднення; 8) встановлені зобов'язання адресата; 9) встановлений порядок розгляду не підтриманих електронних петицій; 10) встановлення необхідного рівня підтримки електронної петиції; 11) визначений порядок інформування про початок розгляду; 12) встановлений строк розгляду; 13) встановлений порядок розгляду; 14) публічне оголошення про підтримку або не підтримку електронної петиції; 15) встановлений порядок надання та зміст відповіді; 16) визначений механізм реалізації підтриманих електронних петицій.

Що стосується інших інструментів електронної демократії, таких як

електронний парламент, електронне законодавство, електронне правосуддя, електронне посередництво, електронна ініціатива, електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні консультації, електронна агітація, електронний підрахунок голосів та електронні опитування, можемо констатувати, що їх дослідження в межах однієї статті не є доцільним, а потребує більш комплексного наукового опрацювання. Разом із тим, можемо зазначити, що на сьогоднішній день законодавство спрямоване на регулювання інструментарію електронної демократії або взагалі відсутнє, або є доволі фрагментарним. Це, у свою чергу, зумовлює постановку перед юридичною наукою загалом та конституційно-правовою зокрема надважливого завдання із розробки цілісного юридичного механізму, який би повною мірою врегулював усі аспекти функціонування електронних інструментів залучення громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петришин О.В., Погребняк С.П., Смородинський В.С. та інші. Теорія держави і права. підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / за ред. О.В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
2. Зайчук О.В., Копиленко О.Л., Ковальський В.С. [та інші]. Сучасна правова енциклопедія / за заг. ред. О.В. Зайчука. Ін-т законодавства Верховної Ради України. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2013. 408 с.
3. Кагановська Т.Є., Григоренко Є.І., Григоренко Я.О., Передерій О.С. Держава у правовому вимірі. Навч. посіб. у питаннях і відповідях / за ред. Т.Є. Кагановської. Харків : Право, 2013. 586 с.
4. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.13 р. № 386-р. Дата оновлення: 15.05.2013. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p> (дата звернення: 12.12.2018).
5. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 р. № 797-р. Дата оновлення: 14.02.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-p> (дата звернення: 12.12.2018).
6. Recommendation CM / Rec (2009) 1 / of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). URL: https://www.coe.int/t/dgap/democracy/Activities/GGIS/CAHDE/2009/RecCM2009_1_and_Accomp_Docs/Recommendation%20CM_Rec_2009_1E_FINAL_PDF.pdf (Last accessed: 12.12.2018).
7. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.12.2018).
8. Тацій В.Я., Петришин О.В., Барабаш Ю.Г. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О.В. Петришин (відп. секретар),

Ю.Г. Барабаш та інші; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.

9. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 р. № 393/96-ВР. Дата оновлення: 11.10.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення 12.12.2018).

10. Семенченко А.І., Дрешпак В.М. Електронне урядування та електронна демократія. Навч. посіб. у 15 ч. Київ, 2017. Частина 3. Електронна демократія: основи та стратегії реалізації / Н.В. Грицяк, А.І. Семенченко, І.Б. Жилияєв. Київ : ФОП Москаленко О.М., 2017. 84 с.

В статье раскрываются конституционные основы внедрения форм электронной демократии в Украине. Автором определено понятие и сущность электронной демократии и установлены ее основные формы. На основе анализа действующего законодательства осуществлено характеристику таких форм электронной демократии, как электронные обращения и электронные петиции граждан.

Ключевые слова: конституционные основы, формы электронной демократии, электронная демократия, электронное обращение, электронная петиция.

The article reveals constitutional principles of implementing the forms of e-democracy in Ukraine. The author defines the concept and essence of e-democracy and establishes its main forms. On the basis of analysis of the current legislation, the characteristics of such forms of e-democracy as electronic appeals and electronic petitions of citizens have been described.

Key words: constitutional principles, forms of e-democracy, e-democracy, electronic appeal, electronic petition.
